

CORTE BESCHRIJVINGE

VAN

'T EIJLAND JAVA,

DERSELVER PROVINTIEN, LANDDEELINGE, RIJCKDOM

EN INWOONDERS,

SOODANICH 'T SELVE NU BEVONDEN ENDE GEREGEERT WERT.

Het eijland Java legt met het Zuidelijkste eind omtrent 't Kieckenshoofd aen de Westzijde van de straet Balambanghan, op de Zuiderbreedte van 8 graden 47 minuten, en met zijn Noordelijkste uijtsteeckende punt omtrent Sedarij, beoosten de hoek van Crawangh, op de Zuider breedte van 5 graden 46 minuten, maeckende alsoo besuijden en benoorden een distantie van 45 mijlen, hoewel recht Z. en N. of 't breedste maer 30 mijlen, ende op 't smalste ongeveer 14 mijlen breed. Streckende sich regt W. ten N. en O. ten Z. niet minder dan 140 mijlen in de lenghte, aenvangende aen 't Westelijxte eijnde omtrent 't Princen-eijland, met de lenghte van 124 graden 40 minuten, tot de Z. O. hoek van de straet Bali, de lenghte van .. graden .. minuten; maeckende alsoo een langhwerpighe gedaente van een tashaeck ofte timmermans handsaech, grensende in 't Zuiden met den oceaen, daer het om de groote stortinghe van de aenpersende zee maer op weijnich plaetsen navigabel geoordeeld wert; in 't Noorden met de binnensee tusschen 't groot eijland Borneo en Java; in 't Oosten met de straet gelegen tusschen Bali en Java, en ten Westen met de straet Sunda, tusschen Sumatra en Java, zijnde alsoo rondsom navigabel en vaerbaer; voorsien aen de Noordzijde met diverse bequame havens ende welgelegen eijlandekens, voornaemenlijck Batavia en Bantham, die gehouden werden voor de beste reeden, die elders ter werelt moogen gevonden werden. Dit

eijland Java heeft over 80 jaeren nogh bestaen in 14 vrije provinciën, over ijder gebiedende een Pangeran ofte Koninck; namentlijk Balambangan, gelegen tegen 't eijland Bali, en Sourabaija, aen de Noordzijde in 't Westen daer aen palende, achter den inham van Madura; Tuban, Patij, Damack, Pamalangh, Cheribon, Jacâtra en Bantham, dewelcke in 't Westen de geheele Noordzijde langs de zeekant, van 't Zuydelijkste eind van Bali, omtrent het Kieckenshoofd aff, tot het Noordwestelijkste eind, omtrent den inham van Wijnkoopsbergen toe, vervolgens beslaen; comende alleen Balambangan, Bantham en Jacâtra dwars over 't geheele eijland, doch d' andere provinciën scheijden in het hooge landt, ongeveer 7 tot 14 mijlen van 't Noorderstrand aff, tot het naest gelegen hoogheberchte, blijvende alsoo een groote landstreeck in 't Zuyden overig, die in 't Oosten paeld met Balambangan, in 't Westen met Jacâtra, in 't Noorden met Cheribon, Pamalangh, Damack, Patij, Tuban en Sourabaija, ende in 't Zuyden met den grooten Oceaen; dewelcke door een seer machtige aenstorting van de Zuydzee het strandt daer onbruikbaar maect, om eenigh cleijn ofte groot vaertuijgh te connen gebruiken, ende als een muer die zijde van alle vijanden affsluijt; gelijk iek persoonlijk met verwonderinge 't selve gesien heb. Dese landstreeck niet minder dan 100 mijlen lang en op het smalst 7 tot 18 mijlen breed, was verdeelt in 5 provinciën, de volkrijkste ende gesegenste van alle, genaemt Porbaija, Blitar, Selaron, Crappia ende Matâram, leggende Matâram in 't midden, grensende in 't Oosten Porbaija ende Blitar, in 't Westen Crappia ende Selaron; gebiedende over ijder deser provinciën een Koninck, onder den tijtel bij haer van Pangeran, soodanig meede gelijk de andere aen de Noord, Oost en Westzijde voor gemeld. Dese 14 provinciën zijn noch hedendaeghs met seer schoone verse rivieren van malcanderen tot limietscheijdingen affgedeeld, ende behouden haer oude jurisdictiën, naemen ende inwoonders, soodanich UEd. in 't vervolch van deesen, raeckende Jacâtra, nader gelieven te sien.

Het binnenste landt van Java is meerendeels berchchtig, daer van eenige seer hoogh, doch ten aensien van 't groote land seer weijnich die onbruikbaar, niet bewoond en gecultiveert zijn; welcke geberchten dan oorsaeck zijn van soo veel rijke en schoone rivieren, soo meenichvuldig

door 't geheele land verspreijt, als bij comparatie des menschen lichaem met aderen; alle meest met uijtmuntent goed en christalijn blanck waeter, behalven de natuerlijke fonteijnen en springwaeteren, die in de 5 binnenlandse Zuijder provinciën abundant gevonden worden, soodanich dat in de Matâram meest alle de vermogende heeren een stroom door hunne huijsen hebben loopen, daer in de nature door leijding wat geaccomodeert is.

Het climaet van Java is doorgaens seer gezond, doch voornaementlijk in de gemelte 5 provinciën, die alle met ongeloofflijke schoone landen verciert zijn, in vruchtbaerheijd geen landen ter werelt hebbende te wijcken; inwendich van soo heuchelijcken aensien, dat ick verclaere in India nooit schoonder land gesien te hebben, nae mijn oordeel alle d'andere overtreffende, exepto China en Japan, die ick niet gesien heb en voor uijtmuntende landen bekend zijn. Dat het climaet gesont zij, blijkt daer aen, dat de Javaenen doorgaens, soo wel mannen als vrouwen seer oud worden, hoewel van hun 12, 13 en 14de jaeren de mans al seer luxuricus bevonden worden, en selfs in hunnen hoogen ouderdom geen saecken ter wereld meer estimeeren als 't minnespel. De provinciën langs de zee aen de Noord, Oost en Westzijde gelegen, zijn dicht aen de zeecant soo gesont niet, om de moerassige gronden in de winter ofte regentijd, doch meer voor de vreemdelingen als de inwoonders, omdat de rivieren door den gestadigen regen en 't aenpersen van 't zeewaeter de lage landen veeltijds onder setten, ende de son besuijden de linie zijnde hun meest recht booven 't hoeft schijnd ende veel quade dampen uijt de omsijnde poelen optreckt, die dan de vreemdelingen coortsen en andere sieckten placht te veroorsaecken; ende is oock op 't gansche land geen moerassiger gront geweest, als daer Batavia wel eer placht te leggen, dat door continueelen arbeit (God loff) soo verre verwonnen is, dat present die plaets niet ongesonder can gehouden worden, als een der beste provinciën, zijnde tegenwoordich Bantham alleen het ongesondste van allen.

De vruchtbaerheijd deses eijlands bestaet in d' overvloedigheijd van den rijst. Allerleij fruijten die ergens in India mogen zijn ofte connen gevonden werden, gelijk oock veel Europische en andere zaden, daer

terstont voortteelen, een ijder genoegsaem kennelijk zijnde, dat anno 48 alleen op Batavia aengebraght is, niet minder dan 6000 lasten rijst, behalven noch die van andere plaetsen van daer vervoert werden.

De rijkdom deses eijlands is ongelooffelijk, hebbende de nature buiten goud en silver daer alles geplant, wat de menschen op aerden van Godt de Heere soude mogen wenschen, jae oock soo overvloedich als elders eenig land hebben mach; bestaende deesen overvloed specialijk in allerlei eetwaeren, als rijst, boonen, erwten en diergelijke granen. Dat er geen tarwe zij is onse eijgen schuld, die sonder twijfel daer groeijen sal, sulcks aen de beginselen genoegsaem gebleecken zijnde. Item allerlei beestiael, als buffels, coeijen, schapen, bocken, herten, hinden, steenbocken, varckens, gansen, eendvogels, hoenderen, duijven, tortelduijven, alles tam en in soodaniche menigte, dat men in een van de landprovinciën een koebeest om 5 gulden, item 40, 50, 60 à 70 hoenders voor drie gulden can coopen, alle 't ander naer advenant. Item seer veel wild is daerenboven in de bosschen, als uijtnemend veel herten, hinden, wilde coebeesten, varckens, steenbocken; veelderleij gevogelte, als duijven, tortelduijven, craenen, reijgers en diergelijke, doch buiten dese is er weijnich cleijn gevogelte, in comparatie als wel op de vaste landen van India gevonden werden. Boven deese eetwaren zijn de landen nog overvloedig van schoon timmerhout voorsien, soodanich dat ick door bosschen gereijsd heb, daer men 50 à 60,000 swaere boomen van 40, 50 en 60 voeten langs den stam, en 15 à 20 duijmen in diameter dick, soude daeruijt gehackt hebben, sonder eens te verneemen dat er hout gehaelt was, gaende dit bosch bijna door 't geheele eijland van 't Westen tot het Oosten en op 't minste wel 4 à 5 mijlen breed: daer uijt de quantiteit aff te meeten zij. Boven dit is 't lant noch voorsien van catoen, peper, lange peper en cubebe, gambier, suijcker, soo veel als men begeert aen te planten, item swavel en salpeeter in sulcken overvloed, om jaerlijcx heele scheepen te cunnen laden, daarvan ick selve de mijnen gesien heb. De geberchten zijn oock vol alderhande steenen, als arduijn en diergelijke om schoone timmeragiën en langdurende werken van te maecken, de materie tot calck op geen plaets ter werelt minder dan hier ontbreckende. Alleen, als gesegt, ontbrecken hier de

mineralen van goud, silver, koper, ijser, lood, thin, enz., dat aldaer nochtans door den overloed van andere dingen overvloedig genoeg aengebracht werd. Echter can ick niet naelaten UEd. te verseecken dat het goud aldaer uijt overoude graven in tamelijke quantiteit opgegraven ende gevonden werd, soodat het goud daer seer abundant is, blijckende, dat, die iets van staet zij, allen gouden hechten op hun crissen draegen, en veel goud in de crissen en hunne piecken indrijven, daermede seer veel geconsumeerd werd. Ick heb aldaer oock diverse mael 't goud sien vercopen in quantiteit van 3 à 4 pont tot 8 à 9 reael in specie den reael swaerte, van seer goet alloij, en is 't buijten twijfel dat niemant voor die prijs van buijten goud inbrengen can. Niettemin weten de Javaenen geen reedenen te geven dat er ergens goud valt, dan in dese gemelde graven, daer het van veel menschen gesocht en gevonden werd, bestaende meest in armringen, vingerringen ende ander sieraed, tot 's menschen ligchaem nae hunne oude wijze dienstig geweest zijnde. Dese opgedolven graven hebbe ick persoonlijk diverse maelen gesien, ende dat zij nog met soecken besich waren.

Hoedanich dit eijland tot den handel van geheel India gelegen legt, is onnodig UEd. te vertoonen, zijnde mijns oordeels soodanich dat het niet beter can bedacht worden, en of wel sommige willen sustineeren van Banca ofte andere plaetsen, zoo comt hetselve niet eens in comparatie, om vejilig 't geheele jaer ende alle dagen aff en aen te vaeren, ende om de costelijke geladen schepen voor alle bedenckelijke disastres te preserveeren; behalven 't sluijten van den pas door de straet Sundada, en de gelegenheid om de Oosterse costelijke landen te beschermen, generalijk van sulcken constitutie zijnde, dat de geene die heer van dat eijland zij, door goede politie, macht en vermogen heeft, om van ieder gevreest ende t' zijnen voordeel aengesocht te worden.

Ende of wel God de Heere dit eijland met groote vruchtbaerheid ende alles wat den mensch tot onderhoud deeses tijdelijken levens van noode zij, gesegend heeft, soo wert hetselve nochtans bewoont van seer boose en ondancbare menschen, gewisselijk en ongetwijfelt een oud, louter, eijgen en natuerlijk volck, die geen affkomst of gemeenschap met d' aengrensende eijlanden hebben, maer door Godt de Heere aldaer uijt

een geslacht (die ick om haer ongelooffelijke boosheijd voor eenige Chams kinderen houde) doen voortteelen. Dit blijkt aen hunne sprack, weesen, gedaente, maniere, zeeden en eendrachtige nature, van de aengrensende eijlanden seer verschillende, item aen hun schrift, met geen menschen op den aerdbodem gemeep. Dat het seer oud volck is bewijst meede hunne oude comediën, geschriften, ende 't verhael van veel ouder tijden, dan eenige van de Maleijers, Balijers, Macassaren, Amboijneesen, Molucaenen, Borneoten, Sumbawers, Soloreesen, die alle Maleijsch schrijven; 't welck de Maleijers nu naeuwelijcks over 100 jaeren van de Arabieren en Mahomedanen, gelijk mede hunne godlose secte, geleerd hebben, die door hunne vaert ende frequentatie met de gemelde eijlanders hun 't schrijven ende met een 't gelooff ingeprent hebben; die voor deesen geen van allen hebben connen schrijven, gelijk noch onder honderd Maleijers naeuwelijcks vier gevonden werden die schrijven connen, ende onder d' andere naeuwelijcks twee; daerentegen weeten de Javaenen geen tijd hier van te reecken, en cunnen de meeste menichte alle schrijven en lesen.

Deese Javaenen zijn van schoone, gedrongen, musculeuse en frissche gedaenten, ordinair wel 100 vette tegen 10 magere, hebbende doorgaens een schoon ligchaem, geproportioneerd op welgemaecte beenen, dick van kuitjen, en smal van encklauwen versiert; nochtans met een leelijcken cop, bewassen met ongeloofflijk schoon hair, soo dat se van achteren gesien zijnde, representeeren een schoone gestalte, maer van voren een plat affzienelijk aengesicht: nochtans den een veel meer als den anderen; van couleur d' arbeijders bruijn geel, ende die van staet en vermoogen redelijck blanck geel. Het vrouwvolck is doorgaens veel schoonder, eer mager als vet, voornaementlijk die in de heerenhuijsen zijn, die ordinair schoon, jae, veel welcke blanck en seer wel besneeden zijn, seer tener van ligchaem, smal van middel, lang van armen en vingers, die de groote heeren van vermoogen seer wel weeten uijt te cippen, op soodanige plaetsen als een ieder onder zijn gebied vinden can.

De regering over al deese landen en volckeren heeft voor omtrent 80 jaeren als gesegt bestaan in 14 Pangerans, ieder den naem dragende over zijne provintie, ende was deesen present regerende Koninghs groot-

vader genaemt Pangeran Crappia, gelijk mede den laetsten overleden Koninck (eer hem de naem van Sulthan uijt Mecca toegebracht ende vereert was) genaemt geweest zij. Desen Pangeran Crappia gebijnaemt Ingalaga (dat is strijtbare) was den derden Pangeran, die, omtrent 't jaer Christij 1576, de Mohametaensche secte heeft aengenomen: den eersten den Banthammer, den 2^{den} den Cheribonder zijnde; en dewijl zijn geburen nae zijn oordeel hardnecklijck weigerig waeren, met hem dese religie aen te neemen, maeckte sich terstond tot den oorlog gereed, hebbende onder zijn restrict daertoe magt en vermogen, tastende eerst aen de magtigste, volkrijkste ende vruchtbaerste provintiën van alle, genaemt Matâram, die hij in corten tijd overwonnen hebbende, bragt terstond met groote wreedheijd om alle 't Konincklijke geslacht met hunne dienaers, sonder vrouwen ofte kinderen te spaeren; voerende terstond daermeede in zijn nieuwe aengenomen religie, ende nam zijn residentie in de Matâram, in een nieuw hoff, dat nae hunne wijse daertoe gemaect werd, en ick selff nog gesien heb. Na 't veroveren van deese provincie, heeft hij tot het uijteijnde zijns levens geoorloogt, hebbende voor zijn dood noch heer en meester geweest van de provincie Porbajja, Blitar, Salaron en Pama-langh, grensende tegen Cheribon, daer hij groote correspondentie en goede vrede meede onderhield, sulcks oock al stervend aen zijn zoon recommandeerende, quanssuijs omdat den Cheribonder vóór hem 't gelooff hadde aengenoomen ende een heijlige man was. Dese Koninck is gestorven omtrent 1603. Hem succedeerde zijn soon, doenmaels Pangeran Maes genaemt, hoewel hij noch heeden ten dage leeft ende Pangeran Porbajja genaemt werd. Desen Pangeran Maes de tijtels en naem zijns vaders aenvaerd hebbende, volgde terstond mede zijne concepten en wapenen, hoewel de andere provintiën nu meede al zijn religie hadden aengenoomen, behalven alleen de Balabangers, en drong van langer hand, eerst Sourabajja met accoord, naderhand Tuban en Damack met wapenen. Doch Patij, een wel gelegen land ter defentie, heeft hij lang moeten beoorlogen, zijnde deesen Pangeran in zijn hoofdstadt Patij geretireert, die hij met een dicken muer liet beschanssen, met een voornemen deese stadt met het leven te gelijk te verliesen, daer van noch veel liedekens onder de Javaenen gesongen werden, en werd voorseecker gehouden,

dat deese belegeringe wel 150,000 belegerde ende 200,000 belegeraers, alle mans, 't leven gecost heeft. Eijndelijck, omtrent anno 1620, is den Pangeran Crappia affgetoogen in persoon, en, nae veel bloedstorten, verwinner gebleeven van 't geheele landt, exepto Jacatra, Bantham, Cheribon en Balambanghan; omtrent welke tijd wij meede (t' zijner herten wee) Jacatra innamen. Nae welke overwinningh den Koninck in de Matâram gekeert zijnde, heeft aldaer beroepen alle de overheerde Koninghen, die noch in 't leeven waeren, versoeckende insgelijcks zijn bondgenoot den Cheribonder sich in persoon ten hove te vervoegen, die (hoewel ongaerne) uijt vreesse gecompareerd is; hier stelde een der grooten voor, dat deesen raad beroepen was, om den Koninck een naem, zijn qualiteit waerdig, te geven, den naem van Pangeran te gering zijnde, als gemeen met andere heeren zijne onderdaenen, en die hier de beste naem bedacht soude verheeven ende verheerlijckt werden. Een der grooten nam seeckeren dach waer, dat den Koninck te voorschijn kwam, ende deede aldaer met groote eerbiedigheijd een oratie over 's Koningsh groote daden, waer over hem toekwam den naem Sousouhounan Ingalaga Matâram, ofte de hoogste off opperste strijdbare Vorst, beteeckenende in de Javaense tael een zeer arroganten eertijtel, als ofte ter wereld geen grooter te vinden was, ende 't woord Matâram niet meer, als dat zijn hoff daer zij. Deesen naem hebben alle grooten gepresen, ende den Koninck deselve opgedragen, sich alle onder zijne heerschappij buijgende, die den Koninck met een stilswijgend toeknicken nae hunne wijze aennam; vereerende den naemgever met den tijtel van Râdin Aria Wiera Nâta Pâda, off onder-prince verstandig boven andere; hem daerenboven met landen en volck onder zijn heerschappije begiftigende; en om onderscheid te maecten tusschen de overheerde Koninghen ende den Pangeran van Cheribon, soo gaff hij mede aen den Pangeran Cheribon de naem van Panambâhan Cheribon, dat is in substantie, een heere die men sonder reverentie niet genaecken mach, ende liet denselven nae goed onthael en aengedaen tractement wel vernoegt vertrecken, maer d' andere werden belast bij hem ten hove te verblijven. Zijnde toen noch in 't leven den Pangeran Sorbajja (die ick in de Matâram noch gesien ende gesproocken hebbe), Pangeran Toeban ende de descendenten van alle de andere Pan-

gerans; exepto van Patij en Matâram, wiens geslachten totaliter uijgeroeijt waeren. Welcke descendentes eenige de eernamen cregen van hunne vaderlijke affcomst, mitsgaders de incomsten van hun land, soo veel den Koninck hen toeleijde, maer bleeff de regeringe onder des Sousouhounans macht, die tot een preuve van zijn wracckgierigheid, eerst de stadt Patij van zijn muren deedde ontblooten, daer van ick de ruijne selver gesien heb, ende sond toen een magtig leger onder seeckeren Tomagon Wiera Goena, om 't eijland Madura te dwingen, dat hem eijdelijck geluckt is, voerende desen Wiera Goena den Pangeran ende alle zijn geslacht naer booven in de Matâram, die nevens d' andere aldaer een plaets is aangeweesen om hun hoff te houden. Omtrent dien tijd, dat soo veel mij hebbe connen informeeren geweest zij anno 1624, hebben de Portugesen van Malacca de Javaenen de cunst geleert van selver buscruijt te maecken, 't welck zij te vooren van de Portugesen moesten coopen ofte voor rijst en andere coopmanschappen ruijen, hebbende deese Portugesen met eenen aangeboden de Javaenen te helpen om Batavia weder te winnen, daer den Sousouhounan sonderlinge al eenige jaeren toe geinclineert hadde, ende van nu aff voornam, 't selve in 't werck te stellen, daertoe hem de Portugesen (doenmaels noch in macht en haer fleur zijnde) diverse metale stucken hebben vereerd, daer onder twee die ick in de Matâram gemeeten hebbe, niet min dan 15 voeten langh, te weten schietende 16 à 18 c cloots. Behalven dat deese veradersche Portugesen ons seer schendich defameerden voor tovenaers, die met de duijvels omgingen, en andere quaed gebroed van menschen; dat soodanig oock in deeser menschen herten was ingeworteld, dat als den coopman Jan Hermansen, anno 47, aen den presenten Koninck gesonden werd, hij den selven niet heeft moogen sien, maer is hem verthoont een van de grooten, genaemt Radin Aria, als ofte dit den Koninck in persoon was. Want men had den Koninck wijs gemaect, dat wij soo behendig, 's Koninghs aenschijn siende, die beeldtenis na 't leevenden affconterfijten, en dan dat conterfijtsel soodanig tracteeren, als wij begeerden dat den Koninck soude gesteld worden, 't zij in humeur, sieckte, dood en diergelijck het ons behaegde. Doch desen Radin Aria de proeff daervan uijtgestaen hebbende, heeft sich den Sousouhounan

naderhant met der tijd seer familiaer omtrent d' onse bethoont, ende mij selver in persoon dit verhaeld, hoe dat door quade menschen zijn vader ende hij meede een tijdlang geinduceerd geweest zij. Den Sousouhounan nu anno 26 meest vaerdig zijnde, om zijn concept uijt te voeren, heeft in de Matâram een groote affheijning ofte een sterck jatihouten heck doen maecken, tegen zijn hoff aengrensende, ende aldaer beroepen tot een vergaderingh alle de heeren van 't land, die 't gebied hadden over zijn volck van oorloge, ende dat een ieder zijn macht soude meede brengen; alwaer binnen seer weijnich daegen gecompareert zijn omtrent 900,000 volwassen mannen, de minste gewapend met een pieck, ende een cris ofte gevlamde poock, soodanig mij van de Nederlantsche gevangens eendragtig verhaeld ende versekerd zij; maeckende de Javaenen dit getal wel eens soo groot. De Koninck deede onder dit volck werpen 10 ofte 12,000 Spaense realen te grabbelen, ende seijde dit zijn geheele schat te weesen, begeerende gelijk hij alle zijn rijkdom haer hadde uijtgedeeft, zij insgelijx alle haer krachten ende vermogen moesten inspannen om Batavia uijt der kafirs handen te ontweldigen, kiesende uijt den hoop der grooten seeckeren Tommagon, Bouraxa genaamd, die met 60,000 mannen uijt deesen grooten hoop gekoosen, aennam Batavia te winnen ofte 't leven te verliesen, en gevolgelijck anno 28 voor Batavia 't leger gebracht ende 't leeven verlooren; keerende nauwelijcks 't vierdepart van 't leger weder terug, die meerendeels noch door 's Koninghs last zijn doodgeslaegen, waer men se vond. Den eersten tocht misluckt zijnde, heeft hij terstond zijn voornemen vervolgt, ende andere 80,000, onder eenen Tommagon Singeranou en diverse andere grooten gesonden, die anno 1629 voor Batavia comende, minder als de eerste heeft uijtgeregt, zijnde niet meer dan omtrent 10 à 14,000 die der 't leeven affbrachten. Want de grootste helft door sieckte, honger, 't swaerd, enz. omgecomen zijnde, heeft den Sousouhounan alle de passen doen besetten, met order dat niemand tot zijn vrouw ofte kinderen soude keeren, maer dat men se alle doodslaen soude, soo wel groote als cleijne, dat meerendeels alsoo g' effectueert is; uijtgesondert deesen gemelten hoop van 10 à 14,000, die den Tommagon Singeranou wel gewapend en op hoede bij sich hield; zijnde meerendeels zijn eijgen

volck, hem weleer van den Koninck nae haer wijze t' ondergesteld, ende onder 't restrict van zijn leenlanden bescheijden. Met deese macht treckt hij gecombineert door alle de passen, doodslaende die hem in zijn voornemen beletten wilden, tot in de Matâram ende binnen zijn woonhuijs, ende, sich vertrouwende op de groote gunst des Koninghs, send terstond alle zijn vrouwen, bijwijven en kinderen naer 's Konings hoff, om den Koninck aen te dienen, dat zij daer gesonden waeren om 's Koninghs gramschap aen te boeten; met haer sendende alle de waepenen van hem ende den geheele hoop, die sich onwaardig kenden Zijne Majesteijt aen te schouwen, maer bleven bij malckanderen om naer 's Koninghs believeu geslacht te werden. Dit scheen den tiran te vermorwen en van opset te doen veranderen, daartoe noch meer hielp, dat een van zijn alderschoonste en liefste wijven desen Tommagon Singe-ranous dochter was, die al lang voorheen van des vaders voornemen kennisse gehadt hadde, ende ter gelegener tijd den Sousouhouan be-wogen, dat hij doch haer vaders huijs wilde genadig zijn. Den Koninck nu inderdaed doen verneemen hebbende, dat sich deesen oversten in een afschutting beslooten, ende selver met alle zijn volck armen en beenen hadde doen binden, verwachtende de dood, liet zijne vrouwen ende kinderen naer huijs keeren ende den oversten zijn macht ende waer-dichheijd behouden, hoewel in geen drie jaeren onder 's Koninghs oogen mogt comen; dewelke verstreecken zijnde, heeft hij 't hoff als voorheen gefrequiteerd, ende bevestigde men nu noch meer als vooren, dat wij als tovenaers niet te dwingen waeren, en heeft men van toen aff ge-despereert om ooit heer van Batavia te worden. De hoocheijd van den Koninck is niettemin middelerwijl in certijtelen aengewassen, want de Engelsche van Japara, vervoerende eenige hunner paepen naer Suratte, van waer deselve met Moorsche scheepen naer Mecca, aen 't gepretendeerde heijlige graff des verleijders Mohamet, gevoert zijnde, en hunne gaven offerende, zijn met een Arabier weder behouden te huijs gekeerd, den Koninck in vergelding van zijne oncosten den cernaem brengende van Sulthan Mohamet, gelijk oock om die tijt den Banthammer den naem creeg van Sulthan Abdul. Den Koninck met dese naem ten hoogsten vereerlijckt, prepareert een nieuw gesantschap van over de hondert jonge

edelen, alle der grooten kinders, met zijne geretourneerde paepen ver-
geseld, om met de Engelsche andermael de reijse te hervatten, ende
danckbaer aen 't heijlige graff te wesen. Deesen zijn (gelijk UEd. bekend
zij) anno 1642 van d' onse achterhaeld en omtrent Batavia geligt, met
alle de buijt, op hope dat den Koninck met restitutie van al den ver-
voerden schat, heilige paepen en edele kinders soude bewoogen wor-
den onse ellendige gevangens daer te relaxeren, dat echter niet heeft
willen vallen, maer heeft 't selve eer een voorbeeld veroorsaeckt van de
nature deeser wreede menschen; want den Koninck in plaets van nae
deese billijke en redelijke conditie te luijsteren, liet terstont alle de ge-
vangens, die onbesneeden ofte nae hun wijse geen vrouwen hadden wil-
len trouwen, seer ellendig cluijsteren, armen en beenen met stocken
knevelende, ende den hals needergeboogen bindende, ende 't hoofd van
hen allen, zijnde den ondercoopman Anthonij Paulo, van den hoop aff-
separeren, met sodanigen manier van boeijen, dat de duijvels in de helle
(nae manier van 't spreekwoord) geen wreeder soude hebben cunnen
practiseeren. Dus gekneveld wert den onnoosele mensch beschuldigd van
toverije, die, met brieven door de lucht gevoerd, de Hollanders op Bata-
via hadden gewaerschouwt, om op deese gesanten te passen; ende ofte
wel deese man de reedenen, 't recht, de waerheijd ende alle rechtma-
tige middelen t' zijner verdading crachtelijk bijstonden, soo bleeff hij
toch, in 's Koninghs oordeel, den tovenaer die hun verraden had; die nae
lange quellingen veroordeeld werd in secckere poel geworpen te worden,
daer men caijmans ofte crocodillen in voedde, om justitie te executee-
ren, naer 's Koninghs believeen sulcx meriteerende; ende dewijl 't Godt
de Heere belieft hierin speciaal een groot miraeckel te bewijsen, is 't ten
hooghsten noodich zijnen heerlijcken name ende mogendheijd daer over te
loven en deese saecke niet te verbergen, maer UEd., jae de gansche we-
reld, sulcx te vertoonen, omdat oock de deugd en godvruchtigheijd van
deesen ondercoopman wel verdiend de saecke wat hooger op te halen.

Deesen ondercoopman was gevangen in 't jaer 1631, ten tijde den
ouden ontfanger Mascijck zaliger van den Gouverneur-Generael gecom-
mitteert was, om den vrede te sluijten; die geslooten zijnde, ende hun
geschenck weg hebbende, zijn d'onse onbecommert, op 't volckerenrecht

vertrouwende, naer land gevaeren. Echter gemelde Masciejek, daer 't ver-
 raed meest op aengelegd was, kwam (als die humen aerd wel kende)
 nooit aen land, maer sond telckens deesen Anthonij Paulo, een godvree-
 sende, actijff ende seer verstandige borst, professie doende in onse ware
 gereformeerde religie; dewelcke ten laesten met noch 25 andere aenge-
 houden ende seer verraderlijk naer de Matâram gevoerd wierden, daer-
 toe 't volck van 't verongeluckte schip *Schiedam* ende andere al gevangen
 saten, latende den Koninck dit onderscheid, dat deese vrij door de stadt
 mogten loopen, om hun cost te soecken, hun noemende zijn eijgen ge-
 vangens, daer d' andere als oorlogsgevangens onder meesters verdeeld,
 swaer werek moesten doen. Deesen Anthonij Paulo, siende dat eenige van
 de voorige wijven hadden ende 't Moorschdom uijt dwangh toegevallen
 waeren, creeg daeraff een groote afschrick, ende om daerin met wijs-
 heijd ende couragie te voorsien, deed sich van zijne 25 meedegevangen
 erkennen voor hun hoofd en leermeester, sich met hun tot alle arbeid
 om de cost te winnen als d' ijverigste inspannende, maer des avonds,
 's morgens en sondags, als hun tuchtmeester, predicant ende vertrooster,
 somwijlen die 't verdiende sonder simulatie doende straffen, naer eijsch
 van saecken met snelle rottang slaegen, voerende selver soo godsaligen
 leeven, dat hij in corten van alle de gevangens hartelijck bemind was,
 die enckel begeerden, dat hij niet soude wercken, waertoe hij nooit te
 brengen was. Zijn behendig verstand deed hem vóór alle andere de
 Javaensche costumen, hun lesen, schrijven en andere noodwendigheden,
 soo wel leeren, dat hij in corten tijd booven de Javaenen selfs uijt-
 munte om harten te winnen tot zijn persoon, waerdoor hij onder de
 Javaenen seer geëerd ende gepresen was, soo dat iemand der zijnen iets
 misdoende, zij bij hem kwamen claegen, daer hij altoos 't recht nae
 zijn uijtterste vermogen voldeedt, employeerende altoos zijn geoptineerde
 gunst tot voordeel van zijn meedegevangenen, sonder onderscheid van
 de gevangene van oorloge ofte zijne onwettige. Soo dat hij genoegsaem
 als hun capiteijn, van de Javaenen in groot aansien gehouden werd,
 ter tijd toe dat hij, als gesejd, door 's Konings bevel, volgens gebruik,
 aen den oever tot de middel toe in 't waeter gestelt zij, om van de
 onbarmhartige crocodillen verslonden te werden, die tegens natuer, in 't

aensien van onse gevangens en duisende Javaenen, aen 't ligchaem kwamen ruijcken, ende doocken terstond weder weg. Dit duerde aldus drie geheele etmaelen. Middelerwijl gaff men deese beesten niet te eeten, ende sat den ellendigen, God biddende hij wilde doch de beesten de mont openen ende cracht geven hem te verslinden; maer 't schijnt dat het den Heere niet belieffde. 't Welck eijndelijck den Koninck aengedraegen zijnde, seijde deesen onmenschelijke barbaer, datter geen claerder bewijs van zijn toverije conde blijcken, belaste derhalven; capt hem aen stucken en smijt de stucken in 't waeter, en siet hoe zij hem sulen opslocken. Dat terstond volbracht zijnde, bleeven de stucken bovendrijven, sonder datter ooit een der caijmans nae taelde, die als rasende van honger malcanderen dreijgden aen te tasten, ende 't gevecht al begonnen. 't Welck den Koninck andermael aengebracht wesende, heeft God de Heere hem gedwongen te seggen, de man was onschuldich, 'k heb hem in mijne toorn doen dooden, gaet, begraeft hem en stelt zijn onschuld daer bij. Daermede de stucken in een kist gelegd zijnde, zijn deselve begraven, ende stelde men een viercant heckjen om 't graff, ende een dack daer over, zijnde een eere die ordinair de omgebrachte genieten, daer aff den tiran naemaels rouw crijgt. 'k Hebbe dit heckjen gesien en is mij dese historie eendrachtig van de Nederlantsche gevangenen ende verscheijde Javanen, groote heeren zijnde, verhaelt, die met uijtnemende verwondering daer van noch dagelijks spreecken, dat dan bij gevolge waerdich geacht hebbe tot loff deses mans UEd. hierin te voegen.

Hoewel dit berouw in menschen, daer schaduwe van redelijckheijd bij zij, den tiran had behooren te bewegen tot relaxatie der gevangens, zijnde hem noch aengepresenteert, dat wij met onse scheepen deese graffbesoeckers wilden overvoeren, soo heeft nochtans de wraecksucht tot de onse grooter geweest, als de affectie tot zijn religie, volck ende geld; latende de zijne op Batavia gevangen blijven, sonder ooit daer nae te taelen, tot zijne sterffdach toe, die geweest is anno 1645, latende van 2 volwassen soonen, den jonghsten tot zijnen successeeur, bij hem als den bekwaemsten daertoe opgetoogen, oud toenmaels omtrent 26 jaeren. Dese successie geschicdde gedurende des vaders sieckte, die voor oproer

onder de gebroeders en hun oom, zijn eijgen oudsten broeder Pangeran Porbajja, yresende, liet alle de voornaemste grooten, daer onder eenen Pangeran en seeckeren Tommagon Wiera Goena wel de voornaemsten waeren, bij sich ontbieden, insgelijcks mede zijn broeder Pangeran Porbajja, en liet de keuse over dese zijnen soon goedvinden, en hield hun alle eenige dagen binnen 't hoff. Middelerwijl waren alle passen met krijgsvolck beset, ende de meeste macht onder Wiera Goena in de wapenen, die alle 't geschut ende wapenhuijs voor den nieuwen Koninck verseeckerd hield. Den Koninck overleeden zijnde, verthoonde sich den nieuwen terstond met des vaders lijffwacht ter ordinaire audientie, daer hem van alle de grooten met slaeffsche dienstbaerheijd geluck gebooden werd, met den naem van Sousouhounan Ingalaga Matâram. Zijn oom Pangeran Porbajja droeg hem terstond zijn geslacht van kinderen en kinds-kinderen op, als zijne dienaeren, die hij, hem als van 't naeste bloed op 't hoogste recommandeerde; insgelijcks versocht hij, dat hij doch zijn ouder broeder niet verwerpen wilde, ende exempel aen zijn vader neemen, die jonger als hij zijnde, nochtans hem altoos hartelijk bemind ende verheeven had. De broeder, die absent was, werd geroepen, die hij sulcx beloofde, hem versoekende hij wilde hun ooms voetstappen volgen, die hoewel ouder van jaeren nochtans hun vader booven andere geëerd ende tot een goed raedsman verstrekt had. Hierop kwaemen alle de grooten, geen uijtgesonderd, des Koninghs groote teen al cruijpende cussen, die gecust zijnde over hun voorhoofd streijkende, met een groote eerbiedicheijd; maer en begeerde den Koninck sulcx van zijn oom noch broeder niet te gedoogen, te gemoet siende apparent zij daer niet toe gesind waeren. Den Koninck deed hierop naer hunne wijze een aenspraeck tot des vaders oude raedsheeren, die hij boven andere wilde in waerde houden enz., voornaementlijk verhefte hij terstond Wiera Goena (die hij nochtans als de dood haette) ende eenige andere des vaders gunstelingen, daerdoor hij in corten tijt gevest zijnde, werden de passen alle weder open gesteld; de vader begraven met ceremoniën te lang UEd. op te houden. Deesen Koninck, uijt doorluchtiger vrouw gebooren als zijn broeder, was bij de gevangene Nederlanders als een opgaende sonne ende d' uijtwendigste hoop om van hun ellende eens ontslagen te wer-

den, van zijn kindsbeenen aen seer geëeert; die 6, 7, 8, 9 jaeren oud zijnde, van hun werd versorgt met Hollands speeltuich, bij hun nooit gesien, als vliegers, tollen en diergelijke, ende seer woest en robust van aerd zijnde, liep met een gesleep van zijn oppassers 't geheele land door, en omdat de Hollanders hem behaegden, nam veeltijds hun mede om tegens zijn volck te worstelen, daer hij groot vermaeck in had. Ende nu tot 14 à 15 jaeren gecomen zijnde, was crachtig geneijgt tot vrouwen, ende door kindse familiaerheid kwam dickmael d' onse verhalen, wat hij al uijtgerecht had. d' Onse door 't voorsigtig bestier van den voormelten Anthonij Paulo deese familiaerheid als een costelijcken schat in waerden houdende, en zijn curieusheid tot groote paerden en diergelijke siende, presen hem op 't hoogste aen, de vrede met d' Hollanders; immers baden hem soo lange, dat hij soude hun alle vrijlaeten en vrede maecken, enz. Dese beloften onderhielden d' onse gedurich in zijn gedachte, tot dat hij nu Koninck geworden zijnde, drie van zijn liefste . . . . die hij ooit onder de Hollanders meest bemind had, deede roepen ende hun aenseggen, gaet een van u drieën naer Batavia ende segt uwen Generael dat hij volck send om met mij vrede te maecken, maer past op mij niet achter te blijven ofte te bedriegen. Daerop dan de vrede gevolgd zij, soodanig UEd. bekend zij. Deesen Koninck is die present noch regeert, ende waeraen ick vijff maelen gecommiteert geweest ben, om de vrede te carresseeren ende aen te houden, een man, mijns oordeels, die 't met ons tot noch redelijk wel gemeent heeft, en die oorsaek zij, alleen door zijn enckele kennisse aen onse gevangens, dat wij nu voor geen tovenaers meer getaxeert zijn, maer niettemin nae der wolven aerd, alsoo weijnig te vertrouwen als zijn vader. Met zijn thienjaerige regeringe alreede betoont hebbende, dat hij denselven in verstand en beleid van staetssaecken vrij verre overtreft, ende sulcx metterdaet betoont in 't gebieden, dat niemant zijner onderdaenen mach buitenslants vaeren, maer begeert dat een ijder van buiten zijn land sal comen soecken; wel wetende 't selver de spijsekamer van Batavia ten principalen te wesen, daer door hij dan alles wat d' onse aenbrengen aen sich treckt, sonder dat ijmand der onderdaenen een stuijver mach handelen. Ende om 't geld derselver in sijn casse te trecken, had

hij eerst 't hoofdgeld op alle de huijsgesinnen gesteld, die over 't gansche land beschreeven, geteld ende onder heeren verdeelt zijn, op ijder een reaël van 8ten des jaers. Die nu niet hebbende (als genoegsaem waerachtich zij, datter soo veel realen in 't geheele land niet geweest hebben) moeten ijder huijsgesin opbrengen 10 groote bossen padij, die op alle dorpen aen 's Koninghs ontfangers geleverd werden, ende tot rijst gestampt, ende nae de zeehavens op ijder Gouvernement verdeeld; sonder dat buijten deese aen ons ofte andere eenige rijst mach geleverd worden, daer voor dan de comptanten, ofte wat het zij, aen 's Koninghs tresoriers geleverd ende naer zijn hoff opgebracht werden. 'k Heb mij eens verstitout den Koninck aen te raden, dat hij behoorde zijn onderdaenen te laten varen om rijk te worden, ende dat hij dan van hun conde trecken grooter gerechticheeden, ende zijn land metter tijd soude rijk werden; doch creeg tot antwoord: mijn volck heeft als ghijlieden niets eijgen, maer alle 't hunne comt mij toe, ende sonder strenge regering soude ick geen dag Koninck zijn. Hoe streng desen barbaer zij, gelieve UEd. daer uijt te oordeelen, dat present buijten Pangeran Porbajja ende den voorgemelde Tommagon Singeranou, niemand van zijn vaders oude Raetsheeren en grooten leeft, maer zijn alle, wel tot 1000 in 't getal, daer onder mede zijn broeder ende Wiera Goena, omgebracht; behalven noch wel 2000 paepen, daer hij suspitie op hadde, dat se met zijn broeder t' samen spanden, ende niet min als 18 à 20,000 vrouwen, kinderen ende dienaers deeser grooten, alle door beuls handen omgebracht, hoewel eenige, met schijn van recht, door seer behendige en openbare middelen, te lang UEd. met die materie op te houden.

Hier voor werd UEd. toegeseijt eene aparte beschrijvinge van 't Koninckrijk Jaccatra, maer dewijl het apparent zij, dat ick daertoe beeter occasie sal becomen, om 't selve pertinentter te doen, ende sulcx nu niet volcomen can geschieden, gelieve haer Ed. met de caerten daer van overgelevert, soo lange te genoegen, tot dat de tijt beter gelegentheid verschaffen sal. Waermede deesen sluijtende, wenschen UEd. particulier, ende alle de loffelijke regenten van d' importante Oostindische Comp^e. des Heeren zeegen, die UEd. overschaduwte met wijsheid, tot uijtvoeringe van haer ampt. Amen.